

**Biblioteka
LingVariów**

Tom 38

Gwara i kultura w słowie zapisane

**Księga jubileuszowa
dedykowana
Profesorowi
Józefowi Kąsiowi**

**Pod redakcją
Agaty Kwaśnickiej-Janowicz
Mirosławy Mycawki
Renaty Przybylskiej
Macieja Raka
Kamila Stachowskiego**

**Uniwersytet Jagielloński
Wydział Polonistyki**

**GWARA I KULTURA
W SŁOWIE ZAPISANE**

Biblioteka „LingVariów”

T. 38

Redaktor naukowy serii

Maciej Rak

GWARA I KULTURA W SŁOWIE ZAPISANE

KSIĘGA JUBILEUSZOWA DEDYKOWANA

PROFESOROWI JÓZEFOWI KĄSIOWI

pod redakcją

Agaty Kwaśnickiej-Janowicz

Mirosławy Mycawki

Renaty Przybylskiej

Macieja Raka

Kamila Stachowskiego

Z prac Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego

Biblioteka „LingVariów” T. 38

GWARA I KULTURA W SŁOWIE ZAPISANE

KSIĘGA JUBILEUSZOWA DEDYKOWANA

PROFESOROWI JÓZEFOWI KĄSIOWI

pod redakcją

Agaty Kwaśnickiej-Janowicz

Mirosławy Mycawki

Renaty Przybylskiej

Macieja Raka

Kamila Stachowskiego

Księgarnia Akademicka

Kraków 2025

Agata Kwaśnicka-Janowicz
Uniwersytet Jagielloński, Kraków

 <https://orcid.org/0000-0002-4827-6941>
 agata.kwasnicka-janowicz@uj.edu.pl

Renata Przybylska
Uniwersytet Jagielloński, Kraków

 <https://orcid.org/0000-0001-7787-6383>
 renata.przybylska@uj.edu.pl

Mirosława Mycawka
Uniwersytet Jagielloński, Kraków

 <https://orcid.org/0000-0003-0734-3850>
 mirosława.mycawka@uj.edu.pl

Maciej Rak
Uniwersytet Jagielloński, Kraków

 <https://orcid.org/0000-0003-0042-1406>
 maciej.rak@uj.edu.pl

Kamil Stachowski
Uniwersytet Jagielloński, Kraków

 <https://orcid.org/0000-0002-5909-035X>
 kamil.stachowski@uj.edu.pl

© Copyright by Wydział Polonistyki UJ, individual authors and Księgarnia Akademicka, 2025

Recenzenci

dr hab. Stanisław Cygan, prof. UJK
dr hab. Justyna Garczyńska, prof. UW
dr hab. Błażej Osowski, prof. UAM

Opracowanie redakcyjne: Anna Smutkiewicz

Skład i łamanie: Kamil Stachowski

Projekt okładki: Paweł Sepielak

Fotografia na wklejce: Igor Stanisławski

ISBN 978-83-8368-193-1 (druk)

ISBN 978-83-8368-194-8 (PDF)

<https://doi.org/10.12797/9788383681948>

Niniejsza publikacja została dofinansowana ze środków Wydziału Polonistyki
w ramach Programu Strategicznego Inicjatywa Doskonałości w Uniwersytecie Jagiellońskim

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43
e-mail: publishing@akademicka.pl
<https://akademicka.pl>

prof. dr hab. Józef Kąś

SPIS TREŚCI

Wstęp	9
-------------	---

O JUBILACIE

Bogusław Dunaj, <i>Profesor Józef Kąś: Żywot człowieka pracowitego</i>	13
Jadwiga Kowalikowa, <i>Słownikalia</i>	19
Agata Kwaśnicka-Janowicz, <i>Jubileusz naukowy Profesora Józefa Kąsia – dialektologa, nauczyciela, Mistrza</i>	21
Maciej Rak, <i>Wkład Profesora Józefa Kąsia do polskiego językoznawstwa</i>	37
Kazimierz Sikora, <i>W podróży z gwarą</i>	59
Spis publikacji Jubilata za lata 1978–2024	73

PODTATRZE W BADANIACH JĘZYKOZNAWCZYCH

Joanna Okoniowa, Jan Okoń, <i>Tatry i Zakopane w wieku XIX – z badań nad początkami miasta i uzdrowiska</i>	83
Helena Grochola-Szczepanek, <i>Korpus Spiski jako źródło do badań leksyki gwarowej</i>	115
Monika Buława, <i>Nazwy chorób w gwarze orawskiej</i>	135
Barbara Grabka, <i>Słownictwo związane z obrzędowością roku kościelnego w Słowniku gwary orawskiej Józefa Kąsia</i>	157
Agnieszka Jurczyńska-Kłosok, <i>Ludowe nazwy obiektów z polskiej części Tatr Zachodnich zgromadzone w materiałach do Słownika historyczno-geograficznego Tatr i Podtatrza Witolda Henryka Paryskiego. Komentarz filologiczny</i>	171

FONETYKA GWAROWA I HISTORYCZNA

Janina Labocha, Kinga Tutak, <i>O sposobach zapisywania gwary raz jeszcze (na przykładzie tekstów z Zaolzia)</i>	191
Mirosława Mycałka, <i>Przejście grup zv-, źv- w zǃ-, ǃv- w języku polskim</i>	205
Jerzy Sierociuk, <i>O pewnym zjawisku polskich gwar kresów zachodnich: -ch > -k</i>	213

SŁOWNICTWO GWAROWE I REGIONALNE

Zbigniew Greń, <i>Zmiany w słownictwie cieszyńskim od drugiej połowy XIX w. (na podstawie Słownika Andrzeja Cinciały)</i>	223
Adam Fałowski, <i>Z polskiej etymologii gwarowej</i>	241

Halina Karaś, <i>Rzeczownik herzt i jego derywaty w gwarach okolic Biecza na Pogórze</i>	257
Justyna Kobus, <i>Nazwy wiatru w języku mieszkańców wielkopolskich wsi na tle kultury regionu</i>	273
Ilona Kulak, <i>Potoczne i gwarowe nazwy roślin związane z imieniem Józef</i>	291
Lidia Przymuszała, <i>Urzinki, bo się urzino. Motywacja gwarowych nazw słodczy (na przykładzie materiału śląskiego)</i>	309
Emil Popławski, <i>Przysłowiowa Wigilia</i>	327
Barbara Batko-Tokarz, <i>Czym była i jest warzywna włoszczyzna i jak nazywa się u krakowiaków i górali, czyli naukowo przystrojony jubileuszowy bukiet – jarzyn</i>	345
Renata Przybylska, <i>Tajemnicza kukielka</i>	363

SŁOWOTWÓRSTWO GWAROWE I HISTORYCZNE

Jerzy Reichan, <i>Nazwy zadymki śnieżnej z formantem -awa w gwarach polskich</i>	383
Irena Jaros, <i>O polskich przymiotnikach określających człowieka lubiącego pracować</i>	399
Renata Kucharzyk, <i>Rzeczowniki z sufiksem -iwo w gwarach Małopolski południowej</i>	409
Tomasz Kurdyła, <i>Rzeczownikowe złożenia z ćwierć, cały w historii polszczyzny (w porównaniu ze złożeniami z pół) na materiale słownikowym</i>	423

JĘZYK I TEKST

Kazimierz Ożóg, <i>Historia mówiona – uwagi o języku i stylu Pamiętnika Kazimierza Krygowskiego</i>	437
Zofia Kubiszyn-Mędrała, <i>Dialog w dramacie ludowym (na przykładzie Wesela hochoskiego...)</i>	447
Rafał Mazur, Barbara Żebrowska-Mazur, <i>O funkcji perswazyjnej tekstów marketingowych umieszczanych na etykietach piw</i>	463

NAZWY WŁASNE W GWARACH I HISTORII JĘZYKA POLSKIEGO

Sylwia Przęczek-Kisielak, <i>Nazwy miejscowe w małopolskich rotach przysięg sądowych (1399–1418)</i>	485
Beata Ziajka, <i>Wartościowanie cech fizycznych człowieka przez wiejską wspólnotę językowo-kulturową (na przykładzie przezwisk mieszkańców gminy Babice w powiecie chrzanowskim)</i>	525

ETNOLINGWISTYKA

Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, <i>Współczesna etnolingwistyka kognitywna – ludowa, narodowa, porównawcza?</i>	539
Halina Pelcowa, <i>Językowo-kulturowy obraz chwastów i ziół motywowany nazwami zwierząt (na materiale Słownika gwar Lubelszczyzny)</i>	561
Євгенія А. Карпіловська, <i>Втрачені образи українського світу (з робочого столу лексикографа)</i>	581
Halina Kurek, Aleksandra Serafin-Wicher, <i>Święty Józef w przestrzeni kulturowej tradycyjnej wsi</i>	597

Anna Tyrpa, <i>Gwarowy obraz rodzeństwa</i>	609
Tomasz Jelonek, <i>O sytuacji językowo-kulturowej Truskolas i wsi okolicznych w gminie Wręczyca Wielka w XXI w.</i>	625
Włodzimierz Wysoczański, <i>Powiadamanie, zawiadamianie, oznajmianie... Przeptyw wiadomości w utrwaleniu gwarowym</i>	639

SOCJOLINGWISTYKA

Anna Piechnik, <i>Badanie znajomości dyferencyjnego słownictwa gwarowego wśród mieszkańców wsi – propozycje metodologiczne</i>	659
Mirosława Sagan-Bielawa, <i>Filtr kulturowy, filtr informacyjny i filtr sytuacyjny w przedwojennych Pamiętnikach chłopów</i>	679
Wiesław Tomasz Stefańczyk, <i>O wymierającej gwarze polskiej na Węgrzech</i>	691

HISTORIA JĘZYKA I JĘZYKOZNAWSTWA

Tadeusz Lewaszkiewicz, <i>Pierwsze i trzecie wydanie Biblii Leopolicy (1561, 1577) w świetle cytatów Słownika Lindego</i>	707
Stanisław Koziara, <i>Biblijny korzec. Szkic z dziejów leksyki i frazeologii polskiej. Aspekty translacyjne</i>	719
Patrycja Pałka, <i>Językowe sposoby i prawne uwarunkowania identyfikowania firm krajowych w drugiej połowie XIX i na początku XX w.</i>	731
Marek Stachowski, <i>Tadeusz Kowalski (1889–1948) jako inicjator dialektologii tureckiej</i>	743

ETNOGRAFIA

Anna Kostecka-Sadowa, <i>Funkcjonowanie niektórych obyczajów ludowych u Polaków z okolic Mościsk na Kresach południowo-wschodnich</i>	761
Kamil Stachowski, <i>Tadeusza Kowalskiego niepublikowane materiały z Deli Orman (1929 r.)</i>	779

WSTĘP

W roku 2024 świętowaliśmy szczególną rocznicę pracy naukowej Profesora Józefa Kąsia, od lat związanego z Wydziałem Polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie.

Jubileusz siedemdziesięciolecia urodzin Profesora jest wyjątkową okazją do uczczenia dorobku naukowego i dydaktycznego jednego z najwybitniejszych polskich dialektologów naszych czasów. Profesor Józef Kąs od wielu lat jest nie tylko autorytetem w dziedzinie badań nad polskimi gwarami, ale także niezrównanym mentorem i mistrzem dla wielu pokoleń młodych filologów, którym przekazuje swoją pasję i wiedzę o kulturze językowej regionów.

Szczególne miejsce w Jego dorobku zajmują prace leksykograficzne: *Słownik gwary orawskiej* oraz monumentalny *Ilustrowany leksykon gwary i kultury podhalańskiej*. W opracowaniu pozostaje *Ilustrowany słownik gwary i kultury spiskiej*. Dzięki tym dziełom Profesor Józef Kąs nie tylko zarchiwizował skarby językowe i kulturowe lokalnych społeczności, ale również przyczynił się do szerokiego zainteresowania dziedzictwem językowym Podtatrz, zarówno w Polsce, jak i poza jej granicami. Jego badania nad dialektami południowej Polski, pełne emocjonalnego zaangażowania, empatii i szacunku dla społeczności lokalnych, stanowią nieoceniony wkład w rozwój słowiańskiej i polskiej dialektologii, socjo- oraz etnolingwistyki.

Przez wiele lat związany z Wydziałem Polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego Profesor Józef Kąs cieszy się ogromnym szacunkiem wśród swoich współpracowników i kolegów. Jako wykładowca i uważny badacz Profesor inspirował innych do odkrywania bogactwa, piękna i różnorodności języka polskiego. W niniejszej księdze jubileuszowej prezentujemy teksty przygotowane przez przyjaciół i współpracowników, których Profesor spotkał na swej zawodowej drodze.

Tom otwierają teksty wspomnieniowe oraz podsumowujące dorobek naukowy Profesora Józefa Kąsia. Kolejne artykuły reprezentują działy tematyczne szczególnie bliskie Jubilatowi, czyli studia poświęcone Podtatrzu oraz analizie poszczególnych poziomów systemu językowego, zarówno w ujęciu synchronicznym,

jak i diachronicznym. W nawiązaniu do dorobku naukowego wielkiego dialektologa większość z nich to studia poświęcone systemom gwarowym, zwłaszcza gwarom południa Polski, ujętym etno- i socjolingwistycznie. Tom zamykają prace z historii języka i językoznawstwa oraz studia etnograficzne.

W przygotowanej księdze jubileuszowej pragniemy złożyć wyrazy wdzięczności i uznania za trud oraz zaangażowanie, które Profesor Józef Kąs wnosi w ochronę dziedzictwa polskich regionów oraz pielęgnowanie lokalnych tradycji kulturowych. Jest to także wyraz szacunku dla Jego wkładu w rozwój polskiej humanistyki. Chcielibyśmy, aby ta publikacja stała się symbolem wdzięczności całego środowiska akademickiego oraz wszystkich, którzy mieli zaszczyt pracować z Profesorem lub czerpać z Jego dorobku naukowego.

Z najlepszymi życzeniami zdrowia, pomyślności i dalszych sukcesów naukowych – w imieniu współpracowników, uczniów i przyjaciół – składamy tę księgę ku uczczeniu jubileuszu życia i pracy Pana Profesora.

Redakcja

O JUBILACIE

BOGUSŁAW DUNAJ

UNIwersytet Jagielloński, Kraków
boguslaw.dunaj@uj.edu.pl

PROFESOR JÓZEF KĄŚ: ŻYWOT CZŁOWIEKA PRACOWITEGO

Na początku muszę stwierdzić, że niniejszy tekst powstał w sytuacji nietypowej, gdyż bardzo rzadko zdarza się, by w chwili, gdy profesor uniwersytetu obchodzi jubileusz siedemdziesięciolecia i przechodzi na zasłużoną emeryturę, żył jeszcze jego promotor. A z takim zrządzeniem losu czy raczej Opatrzności mamy do czynienia w tym wypadku. Postanowiłem więc skreślić parę słów o moim wychowaniu. Nasza znajomość i współpraca trwają już blisko pół wieku. Otóż pewnego razu w 1976 r. zjawił się u mnie na dyżurze nieznany mi wówczas wysoki, szczupły student, mianowicie Józef Kąś, pytając, czy mógłby pod moim kierunkiem pisać pracę magisterską z dialektologii. Na to pytanie odpowiedziałem twierdząco. Gwoli przypomnienia podam, że po mojej habilitacji w 1974 r., otrzymaniu tytułu, a następnie stanowiska docenta mój Mistrz profesor Mieczysław Karaś powierzył mi w 1976 r. prowadzenie pierwszego seminarium magisterskiego. Na to seminarium zgłosiło się do mnie 12 osób, a wśród nich był też Józef Kąś. Seminarium było poświęcone zasadniczo problematyce historycznojęzykowej, przy czym istniała możliwość pisania prac magisterskich z dialektologii. Pochodzący z Piekelnika na Orawie Józef Kąś pisał rozprawę magisterską właśnie z dialektologii. Wspólnie uzgodniliśmy temat, który brzmiał: *Zapożyczenia leksykalne w gwarze Piekelnika*. Ówczesni seminarzyści musieli przygotować pracę magisterską bardzo szybko, gdyż po kolejnej reformie studiów i ograniczeniu ich do czterech lat seminarium trwało tylko półtora roku. W tym relatywnie krótkim czasie student musiał opanować umiejętność pisania takiej rozprawy, zebrać materiały i ją napisać. Pierwsi magistranci, którzy zdołali uporać się z przygotowaniem w terminie swoich rozpraw, bronili je 29 czerwca 1977 r. Prace te recenzował prof. Karaś. Zarówno

promotor, jak też recenzent ocenili pracę J. Kąsia jako bardzo dobrą. Również obrona uzyskała ocenę bardzo dobrą. Po obronie moich pierwszych magistrantów prof. Karaś zaproponował mi, bym jedną osobę spośród wypromowanych magistrów wytypował na staż asystencki w Instytucie Filologii Polskiej. I tu stanąłem przed dylematem, miałem bowiem na seminarium magisterskim dwie zdecydowanie wyróżniające się osoby, mianowicie Józefa Kąsia i Marysię Lachównę, która napisała również bardzo dobrą pracę, notabene także z dialektologii. Ostatecznie zdecydowałem się zaproponować staż asystencki obecnemu Jubilatowi. Decyzja ta przesądziła o dalszej karierze mojego podopiecznego i sprawiła, że przez blisko pół wieku nasze drogi zawodowe i naukowe biegły poniekąd równolegle. Zaledwie półtora miesiąca po obronie zmarł nagle prof. Karaś, który w owym czasie był rektorem Uniwersytetu Jagiellońskiego, dyrektorem Instytutu Filologii Polskiej i kierownikiem Zakładu Współczesnego Języka Polskiego. Profesora Karasia mogliśmy traktować jako swego rodzaju parasol ochronny. W zarodku likwidował wszelkie konflikty i intrygi. W tych warunkach można było spokojnie koncentrować się na badaniach naukowych i pracy dydaktycznej. Po Jego śmierci sytuacja zmieniła się diametralnie. Nastaly niełatwe czasy. W rozmaity sposób próbowano zmarginalizować mnie (notabene w owym czasie było zaledwie dwóch samodzielnych pracowników z zakresu językoznawstwa!), a przy okazji zagrożona była również dalsza kariera J. Kąsia jako mojego ucznia. Tego wątku nie będę w tym miejscu rozwijał szerzej. Ostatecznie po wielu trudnych miesiącach w czerwcu 1978 r. zostałem mianowany kierownikiem Zakładu Historii Języka i Dialektologii, a mój wychowanek mgr Józef Kąs po odbyciu rocznej służby wojskowej został zatrudniony od 1 lipca 1979 r. w Instytucie Filologii Polskiej w charakterze asystenta. Duża w tym zasługa ówczesnego dziekana Wydziału Filologicznego Jerzego Ruska.

Po śmierci prof. Karasia spadł na mnie bardzo poważny obowiązek kierowania zespołem realizującym tzw. problem węzłowy 11.1.VIII.1. „Język mówiony mieszkańców Krakowa i Nowej Huty”. Prace nad tym projektem, którego pomysłodawcą i kierownikiem był prof. Karaś, zaczęły się u schyłku 1976 r. i były dopiero w stadium koncepcyjnym. Po niespodziewanej śmierci prof. Karasia nastąpiły istotne zmiany personalne. Liczba członków zespołu uległa zmniejszeniu. W zespole pozostali głównie początkujący badacze, wśród nich Józef Kąs. Jak się później dowiedziałem, powierzono mi kierowanie tym zespołem, gdyż sądzono, że jest to misja niemożliwa do zrealizowania, zwłaszcza że dotychczasowe moje doświadczenia badawcze były związane z problematyką historycznojęzykową. Okazało się jednak, że dzięki zaangażowaniu mojemu i pozostałych członków zespołu badania zostały uwieńczone sukcesem, stworzyliśmy bowiem czołowy ośrodek badania polszczyzny mówionej w Polsce. By to osiągnąć, przyjąłem

koncepcję prowadzenia badań dwutorowo: 1) realizując prace zbiorowe (takie jak przygotowanie wyboru tekstów języka mówionego), 2) opracowując indywidualne monografie jako rozprawy doktorskie na wymyślone przeze mnie oryginalne, zwykle nowatorskie tematy. Ówczesnemu mgr. Józefowi Kąsiowi zaproponowałem opracowanie monografii pt. *Problem wariantywności fonetycznej w gwarach ludowych w obrębie Krakowa*. Było to zadanie niełatwe. Już samo zbieranie materiałów było żmudne i czasochłonne. Kolejną trudność stanowiła konieczność wypracowania odpowiedniej metodologii badań. W badaniu gwar, w których następują szybkie przeobrażenia pod wpływem polszczyzny ogólnej, tradycyjne metody dialektologiczne okazują się mało przydatne. W tym wypadku konieczne staje się zastosowanie metod socjolingwistycznych. Nie jest to bynajmniej zadanie proste, ale doktorant uporał się bardzo dobrze z piętrzącymi się przed nim trudnościami. W rezultacie powstała bardzo wartościowa rozprawa doktorska. Jej obrona odbyła się 6 stycznia 1983 r. Przedstawiając sylwetkę doktoranta, powiedziałem wtedy na końcu swojego wystąpienia: „Charakteryzując osobowość naukową doktoranta, winienem podkreślić dociekliwość badawczą, umiejętność poszukiwania nowych rozwiązań i imponującą wręcz pracowitość. [...] Sądzę, że nie popełnię błędu, wyrażając pogląd, iż w uczelni będącej kolebką polskiej dialektologii rośnie w osobie mgr. Kąsia utalentowany badacz w tej dziedzinie językoznawstwa”. Patrząc dziś z perspektywy 41 lat, mogę z satysfakcją stwierdzić, że mój uczeń nie zawiódł moich oczekiwań. Wręcz przeciwnie – dalszą swoją intensywną pracą spełnił je z nawiązką.

W dalszych badaniach naukowych Jubilat pozostał wierny dialektologii, ale poprzeczkę wymagań ustawił znacznie wyżej, mianowicie zajął się niezwykle skomplikowanym zagadnieniem opisu wariantywności leksykalnej spowodowanej oddziaływaniem języka literackiego. Problem ten analizował najpierw w kilku artykułach, a następnie w monografii *Interferencja leksykalna słownictwa gwarowego i ogólnopolskiego (na przykładzie gwar orawskich)* (1994), która stała się podstawą habilitacji. Zastosowanie do opisu tego niezwykle skomplikowanego zagadnienia klasycznych, socjolingwistycznych metod jest nieprzydatne. Wnikliwa analiza bogatego materiału pozwoliła autorowi wychwycić podstawowe czynniki determinujące interferencję leksykalną. Okazało się, że w mniejszym stopniu mają one charakter socjolingwistyczny, w większym zaś – kulturowy i psychologiczny. Czynniki decydujące o wprowadzeniu do tekstów leksemów niegwarowych określił badacz mianem filtrów. W monografii wyróżniono filtr kulturowy, informacyjny oraz sytuacyjny. Kreatywność wykazana w rozprawie habilitacyjnej sprawiła, że Józef Kąś stał się jednym z najpoważniejszych dialektologów w Polsce.

Dalszą drogę naukową Jubilata zdeterminowała praca nad *Słownikiem współczesnego języka polskiego*. Otóż na początku lat 90. zjawilo się u mnie na dyżurze

dwóch przedstawicieli wydawnictwa Wilga z Warszawy z propozycją opracowania nowego słownika języka polskiego. Propozycję tę przedstawiłem na zebraniu mojej katedry. Po dłuższej dyskusji ostatecznie zdecydowaliśmy się opracować taki słownik. O genezie i pracach nad tym słownikiem pisałem niedawno w „Języku Polskim” (CII, 2022, s. 107–116), więc w niniejszym tekście ograniczę się do ogólniejszych konstatacji. Patrząc z perspektywy 30 lat, mogę z całą odpowiedzialnością stwierdzić, że podjęliśmy się wtedy zadania właściwie niemożliwego do zrealizowania, że mierzyliśmy siły na zamiary. Było to niewątpliwie podejście romantyczne, ale połączyliśmy je z pozytywistyczną pracą. Niezwykła determinacja, katorżnicza wręcz praca całego zespołu autorskiego, w którego skład wchodziło pięć osób, mianowicie piszący te słowa (redaktor naczelny i współautor), Józef Kąś, Mirosława Mycawka, Renata Przybylska oraz Kazimierz Sikora, została uwieńczona sukcesem. W 1996 r. ukazało się pierwsze wydanie naszego słownika. Był on potem wielokrotnie wznawiany (niekiedy pod zmienionym tytułem). Stał się słownikiem wydawanym bodaj najczęściej. Nie ukrywam, że praca nad tym słownikiem kosztowała nas немало zdrowia. Bardzo zaangażowany w prace nad tym dziełem był Józef Kąś. Opracował on m.in. schemat karty A4 podzielony na różne pola, na których wpisywaliśmy opracowane hasła, a także zajmował się dość czasochłonnymi sprawami administracyjnymi. W tym czasie finalizował też swoją habilitację, co dodatkowo podkreśla jego obciążenie, ale też zaangażowanie.

Opracowanie *Słownika współczesnego języka polskiego* wpłynęło w decydujący sposób na dalszą działalność naukową Jubilata. Zdobyte w trakcie prac nad tym słownikiem ogromne doświadczenie leksykograficzne ośmieliło Go i zachęciło do zmierzenia się z bardzo trudnym zadaniem opracowania wielkich słowników gwarowych. Najpierw zajął się przygotowaniem *Słownika gwary orawskiej*, dialektu bliskiego Mu z racji pochodzenia. To ważne dzieło ukazało się w 2003 r. Stało się ono podstawą jakże zasłużonej profesury. Jedenaście lat później zostało opublikowane drugie, rozszerzone wydanie tego słownika. Uwieńczone sukcesem opracowanie słownika rodzimej gwary skłoniło Jubilata do zmierzenia się z jeszcze większym wyzwaniem leksykograficznym, mianowicie przygotowania słownika gwary podhalańskiej, tak ważnej dla kultury polskiej. Mimo że na temat gwary podhalańskiej ukazało się wiele różnych prac, najczęściej o charakterze przyczynków, brakowało dużego słownika rejestrującego bogactwo leksykalne tego regionu. Tę lukę wypełnił monumentalny, dwunastotomowy *Ilustrowany leksykon gwary i kultury podhalańskiej*, wydany w latach 2013–2019, na którego opracowanie poświęcił autor 18 lat życia! Ileż trzeba było samozaparcia i imponującej pracowitości, by zrealizować to dzieło ważne nie tylko dla językoznawstwa, ale w ogóle dla kultury. Oba te dzieła były nowatorskie, łączyły bowiem aspekt

zarówno językoznawczy, jak i etnologiczny. Te dwa słowniki sprawiły, że Jubilat zapisał się złotymi zgłoskami w badaniach dialektologicznych nie tylko w Polsce, ale i za granicą.

W tym miejscu muszę dodać, że Profesor Kąs konsekwentnie i uporczywie dążył do realizacji tak ambitnych przedsięwzięć mimo niesprzyjających okoliczności zewnętrznych, tzn. postępującej biurokratyzacji nauki. Wymyślono bowiem bezsensowny i bardzo szkodliwy system oceniania dokonań naukowych za pomocą punktów za publikacje, tzw. punktozę, co skutkuje zalewem publikacji śmieciowych i sprzyja grafomanii naukowej. Jubilat nie zważał na te paranoiczne restrykcje, tylko z ogromną determinacją pracował nad wielkimi przedsięwzięciami naukowymi. Dzięki temu zapisał piękną kartę w badaniach dialektologicznych. A któż po latach będzie pamiętał o kolekcjonerach punktów? To prace Profesora Kąsia winny stać się dla młodych badaczy wzorem i inspiracją. Trzeba też podkreślić, że Profesor Kąs nie zabiegał o funkcje administracyjne na uczelni, wychodząc ze słusznego stanowiska, iż najważniejszym, najistotniejszym zadaniem profesora uniwersytetu są badania naukowe i kształcenie studentów. Imponujące dokonania naukowe w zakresie dialektologii spotkały się z uznaniem i zostały docenione nie tylko w macierzystej uczelni, nie tylko w całej Polsce, ale także za granicą. Spektakularnym przejawem tego uznania stało się przyznanie Mu wysokiego odznaczenia państwowego, mianowicie Krzyża Kawalerskiego Orderu Odrodzenia Polski.

Drogi Jubilacie! Drogi Józku!

Możesz być dumny ze swoich dokonań. Swoją pracowitością i oddaniem nauce zasłużyłeś na słowa najwyższego uznania. W 1983 r., podczas promocji doktorskiej, ślubowałeś, że będziesz pracował „nie z żądzy zysku i nie dla próżnej chwały, ale w celu odkrywania i upowszechnienia prawdy – największego skarbu ludzkości”.

I z satysfakcją mogę stwierdzić, że dotrzymałeś złożonej wtedy przysięgi. Niektórzy budują swoje pomniki z kiepskiej materii, dającej ledwie pozór trwałości i mocy. Ty ciężką pracą i umiłowaniem nauki budowałeś pomnik ze wspaniałych dzieł naukowych. Po tych pierwszych nie pozostanie nawet ślad, natomiast Twój w dziedzinie dialektologii przetrwa upływ czasu. Życzę Ci teraz dużo zdrowia, byś mógł zrealizować kolejne ważne przedsięwzięcie naukowe, nad którym teraz pracujesz, mianowicie *Ilustrowany słownik gwary i kultury spiskiej*.

JADWIGA KOWALIKOWA
AKADEMIA TARNOWSKA, TARNÓW
kowalikowa@tacyt.pl

Słownikalia

Hej, Orawa, Orawa, na Orawie ława,
Jubileusz Orawca to jest ważna sprawa!
Nie stałby się autorem tych wszystkich słowników,
w innym miejscu się rodząc, a nie w Piekielniku.
Najpierw był mały Józio, ale czas ucieka:
uczeń, student, magister, wkrótce się doczeka
swych pierwszych publikacji i stopnia doktora.
A tu dalszych sukcesów nadchodzi już pora!
Nie spostrzeże się, kiedy dopełnią się lata
i wypadnie mu zagrać rolę Jubilata.

O ludzi gór języku oraz obyczajach
pisał, bo terminował u mistrza Dunaja –
badać gwary się uczył. Dobrze dziś potrafi
służyć dialektologii i leksykografii
jako wytrawny znawca. Z jego dzieł skorzysta
ten, komu bliski folklor: etnograf, lingwista.
Nie zawiedzie się również i czytelnik, który
pragnie poznać bogactwo ludowej kultury
przechowane w języku. Każdy z nich po trosze
znajdzie to, czego szuka. Autor zaś, kustoszem
troskliwym będąc, zbiory swe nadal wzbogaca;
stała mu się nawykem słownikarska praca.
Będzie więc w ciekawości swej zaspokojoy,
kto sięgnie po Józefa Kasia leksykony.

Wszak w nich mowę i myśli dorobek utrwalił
własnych ziomków z Orawy, z Podhala górali,
a niebawem zobaczą plony jego pracy
obdarzeni słownikiem również i Spiszacy.
Już go przygotowuje wraz z uczniem Maciejem,
co wyrasta na mistrza. Dobrze więc się dzieje
w językoznawstwie, skoro rozwój gwarantuje
mu sztafeta pokoleń. Niechaj więc świętuje,
Gołębnik. Warta tego jest okazja taka,
by uczcić razem Kąsia, Dunaja i Raka!
Jubilatowi można przy tym pozazdrościć
ołowiu tam, gdzie trzeba, oraz wytrwałości!
Chlubę przynosi Józef Kąś polonistycy,
Orawie, zdobiąc blaskiem także Sułkowice!

AGATA KWAŚNICKA-JANOWICZ
UNIwersytet Jagielloński, Kraków
agata.kwasnicka-janowicz@uj.edu.pl

JUBILEUSZ NAUKOWY PROFESORA JÓZEFA KĄSIA – DIALEKTOLOGA, NAUCZYCIELA, MISTRZA

Słowa klucze: Józef Kąś, dialektologia, socjolingwistyka, polska leksykografia gwarowa
Keywords: Józef Kąś, dialectology, sociolinguistics, Polish dialectal lexicography

Nazwisko Profesora Józefa Kąsia, przez lata swej pracy związanego z Uniwersytetem Jagiellońskim w Krakowie, autora ponad stu prac naukowych i popularyzacyjnych, kojarzy się dziś z najlepszymi osiągnięciami polskiej dialektologii, zwłaszcza z jej wybitnymi dokonaniem leksykograficznymi: *Słownikiem gwary orawskiej* (KąśSGO) oraz monumentalnym, dwunastotomowym *Ilustrowanym leksykonem gwary i kultury podhalańskiej* (KąśILG).

Jak pisał we wstępie do *Słownika gwary orawskiej* jego autor, słownik ten miał charakter emocjonalnego powrotu do stron rodzinnych i swoistego pokłonu przed mieszkańcami Orawy, którzy w trudnych, surowych warunkach stworzyli niebanalną kulturę kultywowaną przez najmłodsze pokolenie oraz przez osoby mające realny wpływ na współczesne życie kulturalne tego regionu (Kąś 2003a: 9). Do tych ostatnich należy dziś Profesor Józef Kąś, który opatrzył swe wielkie dzieło mottem ze słów Władysława Orkana: „Wróć braciom, coś wiedzą zdobył. Nie przecinaj korzeni łączących Cię z rodzinną Ziemią – choćbyś na końcu świata się znalazł”. Ten rys pracy oddawanej swemu regionowi towarzyszył całej naukowej drodze Profesora, którą przebył z Piekelnika na Orawie do wysokich katedr językoznawczych Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Sprawiał, że mocą Profesora była Jego autentyczność, szczerłość i jednocześnie pokora mimo wielkiej pracy, którą wykonał.

Pierwszym pokłonem złożonym swojej rodzinnej ziemi była obroniona w 1977 r. w Instytucie Filologii Polskiej UJ praca magisterska pt. *Zapożyczenia leksykalne w gwarze Piekielnika*, napisana pod kierunkiem doc. dr. hab. Bogusława Dunaja, z którym magister Józef Kąs na dłużej związał swoje naukowe losy. Zatrudnienie w Instytucie Filologii Polskiej oraz praca w kierowanym przez swojego promotora zespole badającym język mówiony mieszkańców Krakowa i Nowej Huty pozwoliły Mu nie tylko na doskonalenie warsztatu pracy dialektologa, prowadzącego badania terenowe na obrzeżach Krakowa, ale również zwrócenie się ku zagadnieniom fonetyki gwarowej. Tej kwestii poświęcił swoją pracę doktorską pt. *Wariantywność fonetyczna w mowie ludności wiejskiej obrzeży Krakowa*, która przyniosła Mu w roku 1983 stopień naukowy doktora nauk humanistycznych, a została wydana drukiem w roku 1988 (Kąs 1988). Ten okres pracy naukowej wiązał się z zainteresowaniem zjawiskami fonetycznymi, także w perspektywie ich opisu socjolingwistycznego. Zagadnienia te poruszał w publikowanych w pierwszej dekadzie swej pracy naukowej artykułach: od *Zróźnicowania gwary Piekielnika na Orawie* (Kąs 1979), przez teksty charakteryzujące kwestie fonetyczne badanych gwar obrzeży Krakowa (*Problem wariantywności fonetycznej w gwarach ludowych w obrębie Krakowa (na przykładzie a pochylonego)* [Kąs 1984], aż po ich systematyczną charakterystykę w pracy z roku 1986 [Kąs 1986]). Podejmując już wówczas temat interferencji systemu gwarowego i polszczyzny literackiej na poziomie systemu fonetycznego, przyjmował, że zmiany jakościowe dokonują się poprzez etap przejściowy zmian ilościowych; pisał wówczas, że „jedyną zatem metodą pozwalającą badać proces tworzenia się »nowych jakości« poprzez zmiany ilościowe, jest metoda statystyczna” (Kąs 1984: 74). Wykorzystywana metoda Witolda Doroszewskiego, służąca uchwyceniu językowych uwarunkowań zanikania gwary oraz fakultatywności realizacji gwarowych i literackich, przestała być efektywna podczas badań interferencji leksykalnej w gwarach, ku której dr Józef Kąs zwrócił się pod wpływem nowych doświadczeń leksykograficznych zespołu badawczego, do którego należał. Praca w zespole opracowującym polszczyznę mówioną Krakowa przyniosła bowiem nie tylko pogłębione studia z zakresu fonetyki gwarowej, tu w ujęciu statystycznej metody socjolingwistycznej, ale pozwoliła także na wypracowanie warsztatu leksykografa podczas zespołowych prac (B. Dunaj, J. Kąs, M. Mycawka, R. Przybylska, K. Sikora) nad opublikowanym w 1996 r. pod redakcją B. Dunaja *Słownikiem współczesnego języka polskiego* (SWJP).

Ten etap pracy naukowej zwrócił zainteresowania dr. Józefa Kąsia ku zagadnieniom leksykologii gwarowej, co przyniosło szereg artykułów temu zagadnieniu poświęconych. W roku 1986 ukazał się tekst traktujący o *Problemie integracji leksykalnej w gwarach*, który dał początek serii prac na temat problemów metodologii badań interferencji leksykalnej w systemach gwarowych. Zainteresowanie

Biblioteka „LingVariów”

- t. 1: *Listy Jana Baudouina de Courtenay do Henryka Ułaszyna z lat 1898–1929*, oprac. M. Skarżyński i M. Smoczyńska, Kraków 2007.
- t. 2: *W kręgu języka. Materiały konferencji „Słowotwórstwo – słownictwo – polszczyzna kresowa” poświęconej pamięci Profesor Zofii Kurzowej*. Kraków 16–17 maja 2008 r., pod red. M. Skarżyńskiego i M. Szpiczakowskiej, Kraków 2009.
- t. 3: *Język z różnych stron widziany. Materiały ogólnopolskiej doktorancko-studenckiej konferencji naukowej „Z zagadnień metodologii badań językoznawczych”*. Kraków 10–11 marca 2008 r., pod red. M. Skarżyńskiego i A. Czelakowskiej, Kraków 2009.
- t. 4: J. Godyń, *Studia historycznojęzykowe*, edytorskie, kulturalnojęzykowe, Kraków 2009.
- t. 5: *Polszczyzna mówiona ogólna i regionalna. Materiały ogólnopolskiej konferencji naukowej*, Kraków, 25–26 września 2008 r., pod red. B. Dunaja i M. Raka, Kraków 2009.
- t. 6: A. Czelakowska, *Opisy fleksyjne w gramatykach polskich lat 1817–1939*, Kraków 2010.
- t. 7: H. Ułaszyn, *Z Kopiowatej na katedry uniwersyteckie. Wspomnienia*. Z rękopisu opracował, opatrzył przypisami i wydał M. Skarżyński, Kraków 2010.
- t. 8: A. Czelakowska, M. Skarżyński, *Materiały do dziejów polskiego językoznawstwa. Listy Jana Baudouina de Courtenay, Jana Łosia, Kazimierza Nitscha, Jana Rozwadowskiego, Henryka Ułaszyna*, Kraków 2011.
- t. 9: *Symbolae grammaticae in honorem Boguslai Dunaj*, pod red. R. Przybylskiej, J. Kąsia i K. Sikory, Kraków 2010.
- t. 10: *Silva rerum philologicarum. Studia ofiarowane Profesor Marii Strycharskiej-Brzezynie z okazji Jej jubileuszu*, pod red. J.S. Gruchały i H. Kurek, Kraków 2010.
- t. 11: M. Rak, *Materiały etnograficzne z Podhala Ignacego Moczydłowskiego*, Kraków 2011.
- t. 12: T. Kurdyła, *Funkcje formantów rzeczownikowych w polszczyźnie ludowej (na przykładzie trzech wsi podkarpackich)*, Kraków 2011.
- t. 13: W. Cockiewicz, *Metaforyka Leśmiana (Analiza lingwistyczna)*, Kraków 2011.
- t. 14: *Badania historycznojęzykowe. Stan, metodologia, perspektywy*, pod red. B. Dunaja i M. Raka, Kraków 2011.
- t. 15: *Języki słowiańskie w ujęciu socjolingwistycznym. Prace przygotowane na XV Międzynarodowy Kongres Slawistów*, Mińsk 2013, pod red. H. Kurek, Kraków 2013.

- t. 16: K. Tutak, *O dedykacjach w drukach polskich XVI i XVII w. (grafia i interpunkcja)*, Kraków 2013.
- t. 17: *Badania dialektologiczne. Stan, perspektywy, metodologia*, pod red. M. Raka i K. Sikory, Kraków 2014.
- t. 18: M. Sagan-Bielawa, *Dziedzictwo pozaborowe. Społeczna świadomość językowa Polaków w Drugiej Rzeczypospolitej*, Kraków 2014.
- t. 19: M. Rak, *Kulturemy podhalańskie*, Kraków 2015.
- t. 20: A. Sieradzka-Mruk, „*Radość i nadzieja, smutek i trwoga*” w nabożeństwie drogi krzyżowej. Wybrane aspekty ewolucji dyskursu religijnego w XX wieku na przykładzie leksyki dotyczącej uczuć, Kraków 2016.
- t. 21: *Materiały do dziejów polskiego językoznawstwa. II: Jan Baudouin de Courtenay, Teksty mniej znane*, wybór, przekład i opracowanie M. Skarżyński, Kraków 2016.
- t. 22: M. Rak, *Materiały do etnografii Podhala*, Kraków 2016.
- t. 23: *Słowiańska frazeologia gwarowa*, pod red. M. Raka i K. Sikory, Kraków 2016.
- t. 24: M. Karaś, *Ze studiów leksykologicznych i onomastycznych*. Wybór i opracowanie J. Reichan i M. Rak, Kraków 2017.
- t. 25: M. Rak, *Materiały do dziejów polskiej dialektologii i etnologii. Listy Cezarii Baudouin de Courtenay-Ehrenkreutz-Jędrzejewiczowej, Adama Fischera, Antoniego Kaliny, Izzydora Kopernickiego, Kazimierza Nitscha, Seweryna Udzieli, Juliusza Zborowskiego*, Kraków 2018.
- t. 26: M. Skarżyński i E. Smułkowa (oprac., wstęp i przypisy), *Materiały do dziejów polskiego językoznawstwa III. Korespondencja Kazimierza Nitscha i Antoniny Obrębskiej-Jabłońskiej 1925–1958*, Kraków 2018.
- t. 27: J. Labocha, *Składnia żądania we współczesnej polszczyźnie mówionej*, Kraków 2019.
- t. 28: *Słowiańska frazeologia gwarowa II*, pod red. M. Raka i V.M. Mokienki, Kraków 2020.
- t. 29: K. Sikora, *Życzenie w gwarze i kulturze wsi*, Kraków 2020.
- t. 30: M. Rak, *Jan Karłowicz w świetle materiałów archiwalnych. Dialektologia, etnolingwistyka i lituanistyka*, Kraków 2021.
- t. 31: W. Śliwiński, *W kręgu badań języka i stylu. Wybór prac*, pod red. K. Tutak i J. Bobrowskiego, Kraków 2021.
- t. 32: M. Szpiczakowska, *Pan Tadeusz i Kresy. Studia językoznawcze*, wybór i oprac. K. Tutak, Kraków 2021.
- t. 33: J. Labocha, *Język, tekst, komunikacja. Studia i szkice*, pod red. M. Mycawki i K. Tutak, Kraków 2021.
- t. 34: W. Mańczak, *Wybrane pisma slawistyczne*, wybór i wstęp M. Stachowski, Kraków 2021.
- t. 35: J. Antas, *Słowa i gesty w komunikacji. Prace wybrane*, pod red. A. Chudzik i B. Drabik, Kraków 2023.
- t. 36: R. Mazur, *Obraz Kościoła katolickiego w polskiej prasie komunistycznej w latach 1945–1956*, Kraków 2023.
- t. 37: *Słowiańska frazeologia gwarowa III*, pod red. M. Raka i J. Kąsia, Kraków 2024.

Biblioteka „LingVariów”. „Seria Glottodydaktyka”

- t. 1: *Programy nauczania języka polskiego jako obcego. Poziomy A1 – C2*. Praca zbiorowa pod red. I. Janowskiej, E. Lipińskiej, A. Rabiej, A. Seretny i P. Turka, Kraków 2011; wyd. 2. poprawione, Kraków 2016.
- t. 2: T. Czerkies, *Tekst literacki w nauczaniu języka polskiego jako obcego (z elementami pedagogiki dyskursywnej)*, Kraków 2012.
- t. 3: B. Ligara, W. Szupelak, *Lingwistyka i glottodydaktyka języków specjalistycznych na przykładzie języka biznesu. Podejście porównawcze*, Kraków 2012.
- t. 4: A. Prizel-Kania, *Rozwijanie sprawności rozumienia ze słuchu w języku polskim jako obcym*, Kraków 2013.
- t. 5: E. Lipińska, A. Seretny, *Integrowanie kompetencji lingwistycznych w glottodydaktyce. Na przykładzie nauczania języka polskiego jako obcego/drugiego. Poradnik metodyczny z ćwiczeniami*, Kraków 2013.
- t. 6: P.E. Gębal, *Modele kształcenia nauczycieli języków obcych w Polsce w Niemczech. W stronę glottodydaktyki porównawczej*, Kraków 2013.
- t. 7: P.E. Gębal, *Krakowska szkoła glottodydaktyki porównawczej na tle rozwoju glottodydaktyki ogólnej i polonistycznej*, Kraków 2014.
- t. 8: A. Seretny, *Słownictwo w dydaktyce języka. Świat słów na przykładzie języka polskiego jako obcego*, Kraków 2015.
- t. 9: D. Gałyga, *Skuteczność nauczania cudzoziemców języka polskiego jako obcego na przykładzie działalności Instytutu Polonijnego Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1996–2004*, Kraków 2015.
- t. 10: *Umiejętność rozumienia i tworzenia tekstów w świetle Standardów wymagań egzaminacyjnych oraz Europejskiego systemu opisu kształcenia językowego*. Monografia zbiorowa pod red. E. Lipińskiej i A. Seretny, Kraków 2015.
- t. 11: M. Stawicka, *W poszukiwaniu nowej równowagi w nauczaniu języków obcych w szkole wyższej na przykładzie projektu edukacyjnego English++*, Kraków 2015.
- t. 12: *Tłumaczenie dydaktyczne w nowoczesnym kształceniu językowym*. Monografia zbiorowa pod red. E. Lipińskiej i A. Seretny, Kraków 2016.
- t. 13: *Język, literatura i kultura polska w świecie*. Monografia zbiorowa pod red. W. Miodunki i A. Seretny, Kraków 2016.

- t. 14: *Bilingwizm polsko-obcy dziś. Od teorii i metodologii badań do studiów przypadków. Monografia zbiorowa* pod red. R. Dębskiego i W. T. Miodunki, Kraków 2016.
- t. 15: *O lepsze jutro studiów polonistycznych w świecie. Glottodydaktyka polonistyczna dziś*, pod red. I. Janowskiej i P.E. Gębala, Kraków 2016.
- t. 16: W.T. Miodunka, *Glottodydaktyka polonistyczna. Pochodzenie – stan obecny – perspektywy*, Kraków 2016.
- t. 17: I. Janowska, *Wypowiedź ustna w dydaktyce językowej na przykładzie języka polskiego jako obcego*, Kraków 2019.
- t. 18: *Nauczanie języka polskiego jako obcego w grupach heterogenicznych. Monografia zbiorowa*, pod red. E. Lipińskiej i A. Seretny, Kraków 2019.
- t. 19: M. Banach, D. Bucko, *Rozumienie tekstów pisanych w nauczaniu języka polskiego jako obcego*, Kraków 2019.
- t. 20: *Kierunki badań w glottodydaktyce polonistycznej. Monografia zbiorowa*, pod red. I. Janowskiej i M. Biernackiej, Kraków 2020.
- t. 21: D. Izdebska-Długosz, *Błędy gramatyczne w polszczyźnie studentów ukraińskojęzycznych*, Kraków 2021.
- t. 22: I. Janowska, M. Plak, *Działania mediacyjne w uczeniu się i nauczaniu języków obcych od teorii do praktyki*, Kraków 2021.
- t. 23: *Między Wschodem a Zachodem. O wyzwaniach dydaktycznych podczas pracy z grupami chińskimi*, pod red. T. Czerkies i A. Prizel-Kani, Kraków 2022.
- t. 24: D. Pudo, *Fani popkultury na lekcji języka obcego. Glottodydaktyczny potencjał fanfiction*, Kraków 2024.
- t. 25: U. Marzec, *Znajomość języka polskiego u Włochów zdających egzaminy certyfikacyjne w latach 2004–2015 (ze szczególnym uwzględnieniem sprawności pisania)*, Kraków 2024.

Sprzedaż prowadzi

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel./faks: 12 431-27-43, 12 421-13-87

e-mail: publishing@akademicka.pl

Księgarnia internetowa: <https://akademicka.com.pl>

<https://akademicka.pl>

